

Eesti Välispoliitika Instituudi mõttepaber no. 17

Jaanuar 2015

Võimalikest arengutest Balti riikide gaasiturgudel

Autor: Andres Mäe, külalisautor

Kolme Balti riigi energeetikas on maagaas jätkuvalt oluline fossiilne kütus, mis on Ukraina kriisi tõttu taas muutunud energiajulgeoleku faktoriks.

Eesti, Läti ja Leedu valitsused on alustanud koostööd gaasiturgude integreerimisel ning tarbijad kohanemist täiendava maagaasi tarnekanali - veeldatud maagaasi (LNG) taasgaasistamise ujuvterminaliga Klaipėda sadamas. Kolme Balti riigi gaasiturge mõjutavad alanud aastal veel muutused maagaasi maksustamisel ning maagaasi jätkuv asendamine soojus- ja elektrienergia tootmisel kohaliku biomassiga.

1. Klaipėda ujuvterminali mõjud

Mullu katsetatud ja tänavu tööd alustanud Klaipėda LNG ujuvterminali taasgaasistamise võimsusest on pikaajaliste tarnelepingutega kaetud vaid osa - Statoil tarnib järgmise viie aasta jooksul Leedu tarbijatele veeldatuna 0,54 miljardit m³ maagaasi¹ aastas. Terminali operaatorfirmal LitGas on sõlmitud veel seitse mittesiduvat tarnelepet LNG tootjatega² ja võimalus osta veeldatud maagaasi hetketehingut turgudelt Euroopas³. Nende kasutamine sõltub ennekõike sellest, kas tootjail/tarnijail on LNGd üle, mida LitGasile müüa.

Oluline muudatus on seegi, et Statoili tarnitava maagaasi hind on seotud hetketehingute hinnaga Briti müügisõlmes NBP. Seni on kõikides pikaajalistes tarnelepetes Gazpromiga maagaasi hind olnud seotud nafta hinnaga maailmaturul. Terminal on juba mõjutanud maagaasi hinda Leedus. Mullu mais sõlmitud kokkuleppe kohaselt müüb Gazprom alates juulist 2014 kuni 2015. aasta lõpuni Leedu tarbijatele maagaasi 14,6-22,8% odavamalt⁴.

Terminal võimaldab mitmekesistada maagaasi tarneid ka Eestisse. Esimese nn testostu Klaipėda ujuvterminalist tegi Eesti ettevõtte Baltic Energy Partners juba detsembris 2014⁵

¹ Leedu Litgas sõlmis Norra Statoiliga LNG tarnete lepingu, err.ee, 21.08.2014

² Common LNG trade agreements to open new opportunities for Lithuania, Baltic Course, 09.07.2014

³ Euroopa müügisõlmedes on vabalt kaubeldava maagaasi osakaal viimase viie aastaga järjepidevalt suurenenud, vt Breaking the Boundaries: the transformation of European Gas Markets, OSW, 2014, pp. 18-21; European natural gas traded volumes up 41% on year in 2014, Platts, 19.01.2015

⁴ Литва договорилась с "Газпромом" о снижении цены на газ, Iprime.ru, 29.05.2014

⁵ Eesti ettevõtted vaatavad Leedu gaasi suunas, err.ee, 09.12.2014

ostes 400 000 m³ maagaasi. Kuigi tegemist oli vahetustehinguga ja gaasikogus toodi Eestisse Inčukalnsi hoidlast, näitas testost, et tarneahel Leedu ja Eesti vahel toimib. Seda kinnitavad AS Reola Gaas tarnelepe UAB LitGasiga 12 miljoni m³ maagaasi ostmiseks Leedust 2015. aastal⁶ ja AS Eesti Energia leping LitGasiga 5,8 miljoni m³ maagaasi ostuks 2015. aasta esimeses pooles⁷.

Maagaasitarned Leedust teistesse Balti riikidesse kasvavad veelgi, kui valmib teine ja suurema läbilaskevõimsusega toruühendus Klaipėda ja Kuršėnai vahel.

Maagaasi import Klaipėda ujuvterminali kaudu sõltub LNG hinnast ja ülekandetasudest. Kuigi veeldatud maagaas on üldjuhul nn torugaasist kallim, näitab Euroopa praktika⁸, et avatud turg ja tarnijate konkurents muudavad maagaasi hinna tarbijale soodsamaks.

Maagaasi ülekandetasud Leedus ja Lätis on reguleeritud. Leedus kehtestatud tasud maagaasi ülekandele sõltuvad kogusest ja ülekandevõimsuste kasutamisest⁹. Näiteks ülekandevõimsuse broneerimisel terveks aastaks võetakse Lätti viidavalt maagaasilt tasu 49,58 eur MWh/d/a sõltumata transporditud kogusest.

Lätis on maagaasi transiidi baastariifiks 1.94 eurot tuhande kuupmeetri transportimise eest 100 km¹⁰. Eesti EG Võrguteenus ülekandetasu on 16.78 eurot¹¹ tuhande kuupmeetri maagaasi transportimise eest¹².

Klaipėda ujuvterminalist maagaasi ostjal tuleb arvestada terminali ülalpidamiskulude katteks võetava nn Security-of-Supply ehk SoS-tariifiga 21.5 eurot 1000m³ maagaasi eest ning sisenemistariifiga 27.3 eurot 1000m³ maagaasi eest, kuid tänavu ei laiene SoS tariif terminalist ostetud maagaasi eksportijatele (seda maksavad vaid Leedu tarbijad) ning terminali sisenemistariif on kõigile kasutajaile 0¹³.

2. Koostöö maagaasi turgude integreerimisel

14. jaanuaril 2015 allkirjastasid Eesti, Läti ja Leedu ministrid Riias deklaratsiooni¹⁴, millega otsustati ühise regionaalse gaasituru asutamine. Kolme riigi süsteemioperaatorid on alustanud sisulisi ettevalmistust turgude integreerimiseks BASRECI toel, loodud on valitsustevaheline ametnike töögrupp.

⁶ <http://reolagaas.ee/reola-gaas-ja-leedu-maagaasi-kaubandusettevete-uab-litgas-solmisid-gaasitarne-lepingu;http://uudised.err.ee/v/majandus/805b19d3-34a8-4b35-9076-a3c6af9dd1e1>

⁷ <https://www.energia.ee/et/uudised/-/news/2015/01/28/eesti-energia-alustab-gaasitarneid-leedust>

⁸ vt hinnavõrdlust - http://www.eegas.com/price_chart.htm

⁹ <http://www.ambergrid.lt/en/transportation-services/tariffs-prices/tariffs-from-01-01-2015>

¹⁰ <http://www.sprk.gov.lv/lapas/dabasgaze-lietotajiem#Tarifi95>

¹¹ <http://www.egvorguteenus.ee/teenused/vorguteenus/vorguteenus-hind/>

¹² kõik tariifid ilma käibemaksuta

¹³ <http://www.ambergrid.lt/en/transportation-services/tariffs-prices/tariffs-from-01-01-2015>

¹⁴ Balti riigid sõlmisid energiakokkuleppe, err.ee, 14.01.2015

Baltimaade gaasiturgede integreerimisel on oluline tarnijate juurdepääs Läti maa-alusele gaasihoidlale Inčukalnsis¹⁵, millel on ainulaadne roll varustuskindluse tagamisel regioonis. Rendileping hoidlat haldava Latvijas Gāzega lõppeb 2017. aasta kevadel.

Mullu märtsis otsustas Läti valitsus¹⁶ avada maagaasi turu aprilliks 2017, kohustades samas tagama juba 2015. aasta alguses teistele turuosalistele ligipääsu ülekandetorudele ja maa-alusele gaasihoidlale Inčukalnsis.

Läti võib maagaasi ülekande ja hoiustamise tarnijast eraldada, kui 2017. aasta aprilliks on rajatud toruühendus mõne Euroopa Liidu liikmesmaaga, va. Eesti, Leedu ja Soome, või kui Latvijas Gāze osakaal Läti maagaasi turul on kahanenud alla 75%¹⁷. Teadaolevalt kavatakse Leedu-Poola toruühendus käiku anda aastatel 2019-2020¹⁸. Olemasoleva tarnelepe tõttu pole võimalikki, et enne 2017. aasta kevadet tekiks Latvijas Gāzele konkurent, mis üritaks Lätis müüa nt. Klaipēda LNG terminali kaudu ostetud maagaasi.

Lätil ei ole seni õnnestunud suurendada riigi osalust Latvijas Gāzes, kuigi E.On otsustas oma 47,2%lise osaluse seal maha müüa, sest Läti valitsus pidas küsitud hinda liiga kõrgeks¹⁹. Tõenäoliselt toimuvad muutused Latvijas Gāze omanike seas enne gaasiturü avanemist, sest E.Oni osaluse ostust on huvitatud mitu ettevõtet.

3. Maksustatus

Maagaasi hinda mõjutab aktsiisimaks. Eestis tuleb alates 01.01.2015 tasuda igalt tarbitud maagaasi kuupmeetrilt 0,02814 eurot aktsiisi, kui maagaasi on kasutatud soojusenergia tootmiseks. Elektrienergia tootmisele kulutatud maagaas on aktsiisist vabastatud²⁰. Maagaasi aktsiisimäär tõuseb veelgi -- alates 01.01.2016 on see 0,03377 eurot ja alates 01.01.2017 tuleb maagaasi kuupmeetrilt tasuda 0,04052 eurot aktsiisi²¹. Aktsiisimäära tõstmist on põhjendatud vajadusega vähendada imporditava maagaasi osakaalu energiatootmisel ning asendada see kodumaiste kütustega.

Lätis on maagaasi aktsiisimäär püsinud aastaid muutumatuna - 0,01707 eurot/m³²². Aktsiisi võetakse vaid soojusenergia tootmiseks kasutatud maagaasilt²³.

Leedus on mistahes energiatootmiseks kasutatav maagaas aktsiisist vabastatud, kuid tõenäoliselt kehtestab valitsus Euroopa Liidu nõuetest lähtuvalt tänava aktsiisimaksu soojusenergia tootmiseks kasutatavale maagaasile²⁴.

¹⁵ Latvian gas storage site could hold back Baltic market for years, reuters.com, 02.12.2014

¹⁶ Latvian parliament approves gas market liberalization, bne.eu, 14.03.2014

¹⁷ Утвержден срок "ликвидации" латвийского газового монополиста с участием "Газпрома", rus.delfi.lv, 13.03.2014

¹⁸ Baltic States' contributions to Gazprom-alternative pipeline redistributed, naturalgaseurope.com, 26.08.2014

¹⁹ Latvia struggling to break Russian grip as it drops bid for gas utility, bne.eu, 22.10.2014

²⁰ <http://www.emta.ee/index.php?id=22507#seitsmes>

²¹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/112072014002.txt>

²² http://www.fm.gov.lv/en/s/taxes/excise_duty/

²³ elektrienergia tarbimine on Lätis maksustatud elektrimaksuga (1,01 eur/MWh)

4. Asendatavus

Balti riikides on maagaas jätkuvalt oluline kütus soojusenergia tootmisel. Näiteks Eestis oli 2011. aastal maagaasi osakaal energiabilansis vaid 10%, kuid tarbitud maagaasist kasutati 72,3% soojusenergia tootmiseks (vastavalt 47,5% kaug- ja 24,8% lokaalküttes²⁵). Lätis ja Leedus on maagaasi osakaal energiabilansis oluliselt suurem (vastavalt 27% ja 37%), sest lisaks soojusele toodetakse seal maagaasist ka oluline osa elektrienergiast (Lätis 55% ja Leedus 63%)²⁶.

Suurim konkurent imporditavale maagaasile on soojusenergia tootmisel kõigis kolmes Balti riigis on biomass, pm. küttepuud, metsa- ja puidutööstuse jäätmed ning hakkpuit. Näiteks Eestis on mitmed varem maagaasi kasutanud kaugküttefirmad linnades läinud üle biomassile²⁷ ja viimase osakaal soojusenergia tootmisel on suurenenud (vt tabel).

Läti ja Leedu statistikatalitused ei pea eraldi arvestust soojusenergia kohta. Lõunanaabrite andmed võimaldavad küll arvutada kütuste osakaalu elektri- ja soojuse koostootmisel või kaugküttes, kuid samadel alustel võrdlust Eestiga nende põhjal koostada ei saa.

Tabel. Küttepuidu* ja maagaasi osakaal soojusenergia tootmisel Eestis 2004-2013, %.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Küttepuut*	15,9	20,7	24,1	27,6	34,2	28,3	29,8
Maagaas	47,4	44,6	40,6	38,9	37,7	39,4	32,5

*Küttepuut - küttepuud, puiduhake ja -jätmed

Allikas: Eesti Statistika, autori arvutused

Peamiseks põhjuseks kohaliku biomassi eelistamisel kütusena on odavam hind, võrreldes maagaasiga, ning koostootmisjaamades taastuvatest energiaallikatest ja prügist toodetud elektrienergia subsideerimine²⁸. Ka pole biokütused Eestis koormatud aktsiisimaksuga.

Biomassi kasutuselevõttu soojusenergia tootmisel saavad endale lubada suured tootjad, väikestele käib mitme erinevatest kütustest energiat toota võimaldavate seadmete üheaegne omamine üle jõu.

5. Kokkuvõtteks

²⁴ Excise duty on cigarettes, alcohol, natural gas to be increased in Lithuania, The Baltic Course, Vilnius, 03.10.2014

²⁵ http://www.egvorguteenus.ee/wp-content/uploads/2013/10/Gaasivorgu_-10a_arendukava_eebikeelne-kokkuvote1.pdf

²⁶ http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_countryreports_latvia.pdf;

http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_countryreports_lithuania.pdf

²⁷ Ka Eesti Energiale kuuluv Iru Soojuselektrijaam vähendas maagaasi tarbimist tänu prügipõletusploki käikuandmisele 2013.a kevadel

²⁸ koostootmisjaamades toodetud soojusenergiat ei subsideerita

Klaipėda ujuvterminal on avardamas maagaasi impordi võimalusi lisaks Leedule ka Eesti jaoks, kuid mõlemad vajavad koostööd Lätiga. Terminali kaudu on võimalik osta LNGd hetketehingute turgudelt Euroopas, kui hind on soodne ja vabad kogused saadaval. Kuid väljaspool pikaajalisi tarneleppeid soetatud ja taasgaasistatud LNG tarbimise muudab oluliselt paindlikumaks võimalus kasutada Inčukalnsi maa-alust hoidlat.

Maagaasi konkurentsivõimet mõjutab lähiajal nafta odavnemine maailmaturul. Kivisöest keskkonnasõbralikuma kütusena võib maagaasi osakaal elektrienergia tootmisel Euroopas taastuda. Balti riikidest puudutab maagaasi odavnemine ennekõike Lätit ja Leedut, kus maagaasil on oluline osa lisaks soojusele ka elektrienergia tootmisel.

Võrreldes lõunanaabritega tarbitakse Eestis maagaasi suhteliselt vähe. Kuid maagaasi osakaal soojusenergia tootmisel muudab tarbimise edasise mõjutamise nt aktsiisimaksu tõstmisega ebaotstarbekaks kahel põhjusel: esiteks väheneb seeläbi kütuste konkurents ja teiseks muutub maagaasi infrastruktuuri ülalpidamine tarbijatele ülejõukäivaks.

Eesti, Läti ja Leedu ühendatud maagaasi turud ja täiendav(ad) tarnekanal(id) vähendavad tarnekatkestuste riske. Seetõttu võiks tarnekindluse tagamise usaldada maagaasigi puhul turule, nii nagu on juba toimitud elektrienergiaga.

Loodetavasti aitab kolme Balti riigi ühise maagaasituru asutamine kaasa maagaasi osakaalu suurendamisele, nii energiatootmises kui ka mootorikütusena.